

DARNÓT SÁRA

Polgári Eljárásjogi Tanszék

Témavezető: dr. Varga István, tanszékvezető egyetemi tanár

DOI: <https://doi.org/10.56966/2024.27.Darnot>

A BÍRÁK SZEREPÉNEK MEGHATÁROZÁSA AZ ANYAGI PERVEZETÉSI JOGOSULTSÁGOK TÜKRÉBEN – AZ ANYAGI PERVEZETÉS FELÜLVIZSGÁLATA A MÁSODFOKÚ ELJÁRÁSBAN, GYAKORLATI SZEMPONTBÓL

Bevezetés

Jelen tanulmányban a bírák perjogi szerepének meghatározására teszek kísérletet a Polgári Perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) alapelvei és azok kikényszerítése, kikényszeríthetősége szempontjából. A polgári per rendeltetése, hogy keretet biztosítson a magánjogi jogviták tisztességes eljárás útján történő és hatékony rendezéséhez, valamint meghatározza a bíróságok feladatát ebben a viszonyrendszerben az Alaptörvény 25. cikk (2) bekezdése végrehajtása során.

A tanulmányban vizsgálom az igazságszolgáltatáshoz való jog érvényesítését az Alaptörvény XXVIII. cikkében foglaltak szerint, beleértve a pártatlan bíróhoz való jogot, a nyilvánosságot, a tisztességes eljárást és az észszerű idő elvét. Rávilágítok arra, hogy a Pp. preambuluma kiemelten foglalkozik a tisztességes eljáráshoz való joggal és a perkoncentrációval, de nem deklarálja az Alaptörvény XXVIII. cikkének teljes körű végrehajtását. A bírói feladatok körében különösen fontos a koncentrált per, amely a felek és a bíróság jogait és kötelezettségeit szabályozza a hatékonyság érdekében. Az új Pp. és a régi Pp. közötti különbségeket is elemzem, különös tekintettel a tisztességes eljáráshoz való jogra és annak érvényesítésére. Megvizsgálom, hogy a Pp. alapján milyen mértékben kikényszeríthetők az alapjogok, különösen a sérelemdíj iránti igény érvényesítése során.

Ezen túlmenően, a tanulmányban kitérek arra is, hogy az új Pp. nem biztosít önálló jogalapot az alapjogok megsértése esetén, hanem az anyagi pervezetés és annak jogorvoslati lehetőségei révén igyekszik biztosítani a jogszerűséget. Az anyagi pervezetés szabályainak megsértése és annak jogkövetkezményei kapcsán a tanulmányban részletesen elemzem a bírói gyakorlatot és annak változásait az új Pp. fényében. Az anyagi pervezetés kikényszerítése különösen fontos kérdés, ami eljárási és anyagi jogi szempontból is jelentős. A tanulmány végkövetkeztetése szerint az új Pp. keretei között léteznek az igazságszolgáltatáshoz való jog hatékony érvényesítésére törekvő mechanizmusok, de ezek nem mindig biztosítják az alapjogok teljes körű érvényesülését.

I. A bírák szerepének meghatározása – az alapelvek szemszögéből

A Pp. preambuluma szerint a törvény megalkotására a felek felelős pervitelén és a bíróság aktív pervezetésén alapuló, a koncentrált per feltételeit biztosító szabályozás megteremtése céljából, a magánjogi jogviták tisztességes eljárás elvén nyugvó rendezése és az anyagi jogok hatékony érvényre juttatása érdekében az Alaptörvény 25. cikk (2) bekezdése végrehajtása érdekében került sor.

A megfogalmazásból kiolvasható: a polgári eljárást szabályozó törvény által szem előtt tartott célok és alapelvek (i) a perkoncentráció, amely a felek felelős pervitelén és a bíróság aktív pervezetésén alapul; (ii) a tisztességes eljáráshoz való jog; és (iii) az Alaptörvény 25. cikk (2) bekezdésében foglaltak érvényesítése.

1. Az igazságszolgáltatáshoz való jog érvényesítése

Az Alaptörvény XXVIII. cikke mondja ki, hogy *„mindenkinek joga van ahhoz, hogy [...] valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.”*

Az Alaptörvény e szakasza tartalmazza a (polgári) eljárásjog alapelveinek alkotmányos háttérét: a pártatlan bíróhoz való jogot, a nyilvánosság jogát, a tisztességes eljáráshoz való jogot és az ésszerű idő elvét. A fegyverek egyenlőségének elvét a szakasz kifejezetten nem tartalmazza, de az Alkotmánybíróság (büntetőügyben hozott határozatával)¹ a tisztességes eljáráshoz való jog részjogosítványai közt nevesítette.

Látható, hogy a Pp. preambuluma az igazságszolgáltatáshoz való joghoz fűződő alapelvek közül önállóan nevesíti a tisztességes eljáráshoz való jogot, valamint az ésszerű idő elvét a perkoncentráció és a perhatékonyság célként való kitűzésével. Végrehajtandó alaptörvényi rendelkezésként azonban nem az ezen elveket deklaráló XXVIII. cikket, hanem a 25. cikk (2) bekezdését jelöli meg.

Az Alaptörvény 25. cikk (2) bekezdése akként rendelkezik, hogy *„a bíróság dönt [...] magánjogi jogvitában [...]”*. Az ÁLLAM fejezetben szereplő szabály nem tartalmazza a tisztességes eljáráshoz való jog, mint alapjog megjelölését, és a Pp. is csupán felsorolás szintjén említi, nem jelöli meg azonban az Alaptörvény XXVIII. cikkét végrehajtandó szabályként. Ahogy azonban az Alkotmánybíróság egy korábbi döntésében kifejtette,² az igazságszolgáltatási tevékenység a bíró ítélkezésénél szélesebb tartalmat fog át. Abból tehát, hogy a Pp. preambuluma nem az Alaptörvény XXVIII. cikke, mint az igazságszolgáltatáshoz való jogot annak részjogosítványjaival együttesen tartalmazó szabály szerepel végrehajtandó alaptörvényi rendelkezésként, hanem az Alaptörvény 25. cikke, azaz a hatalommegosztás körében az állam szervezetében az igazságszolgáltató hatalom letéteményesét kijelölő szervezeti szabály (ami egyúttal – helyesen – a bíróságok szervezetéről

¹ 22/2014. (VII.15.) AB határozat [49] bekezdés

² 1481/B/1992. AB határozat

és igazgatásáról szóló 2011. évi CXI. törvény alapját képezi), arra a következtetésre lehet jutni, hogy a bíróságoknak a Pp. alkalmazása során nem faladta az Alaptörvény XXVIII. cikkében megjelölt alapjogok érvényre juttatása, csupán az államszervezetben az ítélkezési tevékenység ellátása a Pp.-ben kijelölt keretek szerint.

2. A bíróságok feladata

A Pp. preambulumban felhívott rendezőelvek közül a koncentrált per kiemelkedő szerepet tölt be: a szabályozás kialakításában, illetve, a felek és a bíróság eljárási jogainak és kötelezettségeinek meghatározása körében is. Ezt az elvet a Pp. 3.§-a támogatja, ami kötelezettséget ró a bíróságra és a felekre a perkoncentráció elvének érvényesítésében. A felek tekintetében a Pp. 4.§-a megismétli és részletezi ezt a kötelezettséget, amelyet a bíróságnak a Pp. 6.§-a szerint a Pp.-ben meghatározott módon és eszközökkel kell elősegítenie.

Akkor látható igazán a szabályozás hiányossága, ha szembeállítjuk a régi Pp.³ 2017. december 31-ig hatályos⁴ szabályaival,⁵ miszerint a bíróságnak az a feladata, hogy – összhangban az 1. §-ban foglaltakkal – a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és észszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse. A régi Pp.-nek az 1.§ szerint az volt a célja, hogy a természetes személyek és más személyek vagyoni és személyi jogaival kapcsolatban felmerült jogviták bíróság előtti eljárásban való pártatlan eldöntését az e fejezetben meghatározott alapelvek érvényesítésével biztosítsa. Az alapelvek között megjelenik a hivatalbóli eljárás tilalma, a bíróság függetlensége és a nyilvánosság elve. A régi Pp. 8.§-a szerint a bíróság köteles biztosítani, hogy a felek és a per többi résztvevője jogait rendeltetésszerűen gyakorolják és perbeli kötelelességeiknek eleget tegyenek.

A Pp. tehát azért, hogy az Alapelvek között már nem tartalmazza a tisztességes eljáráshoz való jogot, csupán a hatékonyságot tűzi ki célul, ami formalizált eljáráshoz, és ezáltal formalizált, ún. „eljárási igazságot” tükröző döntések meghozatalához vezet. Kérdés, hogy ebben a szabályozási környezetben kikényszeríthető-e az igazságszolgáltatással kapcsolatos alapjogok érvényesülése a Pp.-ben?

II. Az igazságszolgáltatáshoz való joggal kapcsolatos alapjogok kikényszerítése a Pp.-ben

A régi Pp. 2.§ (3) bekezdése önálló jogalapot teremtett arra, hogy ha a bíróság elmulasztja a 2.§ (1) bekezdésében foglalt feladatát – vagyis a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és az észszerű időn belül történő befejezéséhez való jogait érvényesítését –, akkor a felek az alapvető jogukat ért sérelemre hivatkozással sérelemdíjra tarthattak igényt, ha a sérelem jogorvoslati eljárásban nem volt orvosolható.

³ A Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: régi Pp.)

⁴ A régi Pp.-nek a bíróság feladatairól szóló szabályai történeti fejlődésének bemutatása meghaladja jelen tanulmány kereteit.

⁵ Régi Pp. 2.§

Az utóbbi feltételről a Kúria leszögezte⁶: a régi Pp. 2. § (1) bekezdése a perek tisztességes lefolytatásához és észszerű időn belül történő befejezéséhez való jogot biztosítja. A (2) bekezdésének első mondata értelmező rendelkezés, a második mondat jogérvényesítési korlátot állít fel. Ez a bekezdés önálló eljárási jogot nem biztosít a feleknek. A régi Pp. 2. § (3) bekezdése alapján az (1) bekezdésében foglaltak teljesítésének elmulasztása esetén a fél – az alapvető jogait ért sérelemre hivatkozással – sérelemdíjra tarthat igényt, feltéve, hogy a sérelem jogorvoslati eljárásban nem orvosolható. Ha az (1) bekezdésben foglaltak teljesítésének elmulasztásából eredően a fél kárt is szenved és az a jogorvoslati eljárásban nem orvosolható, a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai szerint követelheti a jogsértőtől kárának megtérítését. A régi Pp. 2. § (1)-(3) bekezdései összevetéséből következően az (1) bekezdésben foglalt kötelezettség megsértése felülvizsgálati eljárásban nem orvosolható, az erre alapított igény elbírálása külön perre tartozik.

A Kúria ezzel tovább részletezte korábbi álláspontját,⁷ miszerint az ügy érdemi elbírálására kiható eljárási jogszabálysértésnek minősül, ha a másodfokú bíróság eljárása során nem érvényesíti a peres feleknek a tárgyaláshoz való jogát. Annak ellenére, hogy a nyilvánosság elve és a tisztességes eljáráshoz való jog sérelme – mivel ez jogorvoslati eljárásban (tárgyalás tartásával) orvosolható –, nem önálló igényt, hanem a felülvizsgálati kérelem megalapozottságát jelenti.

A bírói gyakorlat ennek ellenére számos esetben megalapozottnak találta az ilyen jellegű igényeket.

A BH2021.110. sz. döntésben kimondta a Kúria, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmével jár, ha a másodfokú bíróság a peres félre hátrányosan csak az ügy érdemében hozott határozatában közli a féllel, hogy a pertárgy értékét a fél által megjelölttől vagy az elsőfokú bíróság határozatában írtaktól eltérően határozta meg, emiatt jóval magasabb első- és másodfokú perköltségfizetési kötelezettség terheli. A felperesek felülvizsgálati kérelmükben nem a pertárgyérték meghatározását, annak módját, és nem is az annak alapján megállapított perköltségre – ideértve a le nem rótt eljárási illeték megfizetésére – vonatkozó rendelkezést, hanem az annak megállapítását megelőző eljárás módját sérelmezték. A Kúria egyetértett a felperesekkel abban, hogy a másodfokú bíróság akkor járt volna el helyesen, ha a fellebbezést benyújtó felpereseket előzetesen tájékoztatja, hogy a per tárgyának értékét – az régi Pp. 26. §-ában meghatározott jogosultsága alapján – eltérően határozta meg az elsőfokú bíróságétól, mert ekkor lettek volna a felperesek abban a helyzetben, hogy helyesen felmérjék a fellebbezés következtében az esetleges pervesztességük anyagi következményeit, és ennek ismeretében eldöntsék, fenntartják-e a fellebbezésüket. Mivel ez az előzetes tájékoztatás elmaradt, ez az adott tényállás mellett a felperesek eljárási jogainak gyakorlására kiható, méltánytalan helyzetet eredményezett, ami a tisztességes eljáráshoz való joguk megsértését jelenti. Ez az eljárási szabálysértés kizárta, hogy a Kúria a felülvizsgálati kérelmében állított egyéb jogszabálysértéseket érdemben vizsgálja.

Az új Pp. nem tartalmaz ehhez hasonló, önálló jogalapként érvényesíthető szabályt arra, ha a bíróság nem érvényesíti a felek alapjogait. Szélesebb körben szabályozza azonban a bíróság

⁶ BH2019. 16.

⁷ BH2013. 75.

közrehatási tevékenységét, és annak konkrét megjelenését, az anyagi pervezetést (Pp. 237.§), és ennek megsértése esetén jogorvoslati jogot biztosít (Pp. 384.§).

A Pp. hatálybalépését követő „átmeneti időszakban”, vagyis, amikor még jelentős számú eljárás volt folyamatban a régi Pp. hatálya alatt, a bírói gyakorlat vizsgálta, hogy lehet-e a Pp. alapján önálló sérelemdíj-igényt érvényesíteni az alapjogok érvényesülésének elmaradása esetén, vagy a régi Pp. hatálya alatt folyó ügyben, az anyagi pervezetés szabályainak megsértését állítani.

A BH2021.42. sz. döntés alapjául szolgáló ügyben a Kúria azt vizsgálta, hogy a régi Pp. hatálya alatt folyamatban volt ügyben, az ügy lezárását követően, amelyre 2018. január 1-je, vagyis a Pp. hatálybalépését követően került sor, van-e lehetőség a régi Pp. 2.§ (3) bekezdése szerinti igényt érvényesíteni. Kimondta, hogy a per észszerű időn belül történő befejezéshez való jog sérelmére alapított igényérvényesítés esetén az alapul szolgáló magánjogi jogviszony a jogerős ítélet meghozatalakor jön létre, így – ha ez a régi Pp. hatálya idején történt – a régi Pp. 2. § (3) bekezdésének ekkor hatályos rendelkezéseit kell alkalmazni. Ezzel lehetőség nyílt a Pp. alatt a régi Pp. hatálya alatt folyt ügyekben bekövetkezett alapjogi sérelmekért igényt érvényesíteni.

Nincs azonban lehetőség régi Pp. alatt folyamatban volt ügyekben a Pp. által jogszabályi szinten bevezetett anyagi pervezetés szabályainak sérelmére hivatkozással igényt érvényesíteni – mondta ki a Debreceni Ítéltábla a BDT2022. 4472. sz. eseti döntésében, miszerint az anyagi pervezetés jogintézményét a 2018. január 1-jén hatályba lépett Pp. vezette be, azt az 1952-es Pp. norma szintjén nem ismerte. Nem hivatkozhat eredményesen ezért a fél az 1952-es Pp. hatálya alá tartozó eljárásban a bíróság anyagi pervezetési kötelezettségének a megsértésére.

Mindebből következik, hogy a Pp. alapján ilyen jellegű, alapjogok kikényszerítését célzó igényérvényesítésre nincs lehetőség.

Kérdés, hogy a bíróság közrehatását jelentő anyagi pervezetési szabályok hatékony kikényszerítésére van-e lehetőség a Pp. alapján.

III. Az anyagi pervezetés kikényszerítése a Pp.-ben

A Pp. 370.§ (4) bekezdése a másodfokú bíróság felülbírálati jogkörének korlátai kapcsán rögzíti, hogy: *„ha a másodfokú bíróság az ügyvel kapcsolatos, az elsőfokú bíróságtól eltérő anyagi jogi álláspontjának következményeként azt állapítja meg, hogy az elsőfokú bíróság által végzett anyagi pervezetés az érintett kérdéshez kapcsolódóan nem volt megfelelő, ezt a felek tudomására hozza és a fellebbező fél kérelmére veszi figyelembe. Ilyen esetben a másodfokú bíróság a továbbiakban a 369. § (4) bekezdésében meghatározottak szerint jár el.”* A másodfokú bíróság anyagi pervezetése tehát kérelemhez kötött, így az elsőfokú bíróság a törvényben foglalt kötelezés alapján kell, hogy ezt a tevékenységet elvégezze.

A Pp. 384.§ rendelkezik a másodfokú bíróság anyagi pervezetéssel kapcsolatos felülbírálati jogkör keretében hozható döntéseiről. Eszerint, *„az elsőfokú bíróság ítéletének hatályon kívül helyezésére önmagában nem szolgálhat alapul, hogy a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság*

anyagi pervezetésével nem ért egyet. Kizárólag ezen okból a felek sem kérhetik az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezését.” Szükséges tehát, hogy az anyagi pervezetés állított hibája elérje az eljárási szabálysértés szintjét, vagyis – összhangban Pp. 381.§-ával – a hatályon kívül helyezéshez szükséges, hogy az elsőfokú eljárás lényeges szabályainak megsértése az ügy érdemi eldöntésére kihasson, és annak orvoslása a másodfokú eljárásban lehetetlen vagy észszerűtlen legyen.

Az anyagi pervezetés azonban nem csak eljárási szabálysértésnek minősülhet, hanem az anyagi jogi felülbírálat körében is szerepe van. A Pp. 369.§ (4) bekezdése szerint: „*a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletének, illetve eljárásának az anyagi pervezetéssel összefüggő részét csak az anyagi jogi felülbírálat részeként vizsgálhatja és minősítheti, úgy, hogy egyúttal köteles elvégezni a saját anyagi jogi álláspontja szerint helyes anyagi pervezetést és az ezzel összefüggő intézkedéseket megtenni.*” Ennek eredményeként a másodfokú bíróság vagy az ügy érdemében dönt a rendelkezésre álló adatok alapján, a Pp 383.§-a szerint, ha a fél nem nyilatkozik vagy a szükséges nyilatkozatot nem teszi meg, vagy a fél nyilatkozata és az elsőfokú eljárás szükség szerinti kiegészítése folytán az elsőfokú eljárásnak az ügy érdemi eldöntését befolyásoló hibája orvosolható. Ellenkező esetben az ítéletet hatályon kívül helyezi, ha nem lehet az ügy érdemében dönteni.

Felmerül tehát a kérdés, hogy az anyagi pervezetés elsősorban eljárásjogi, vagy anyagi jogi gyökerekkel rendelkezik-e. Amennyiben az anyagi pervezetést az anyagi jog érvényesítését biztosító szabályként értelmezzük, felülbírálata a Pp. 369.§ (4) bekezdés szerinti anyagi jogi felülbírálati jogkörben, a Pp. 384.§ (2) bekezdés a) pontja szerint, a Pp. 383.§ szerinti érdemi döntés meghozatalához vezet.

Ezzel szemben, ha az anyagi pervezetést eljárási szabályként értelmezzük, akkor felülbírálatára a Pp. 381.§ alapján van lehetőség, ha a szabálysértés az ügy érdemére kihatott, és annak orvoslása másodfokú eljárásban lehetetlen vagy észszerűtlen, vagyis, ha a Pp. 384.§ (2) bekezdés a) pontja szerinti eszközökkel nem orvosolható a szabálysértés, így a b) pont szerinti hatályon kívül helyezés jogkövetkezménye alkalmazandó. Fontos, hogy az anyagi pervezetés szabályainak megsértése akkor minősül lényeges szabálysértésnek, ha nem csupán a másodfokú bíróság egyet nem értésén, vagy a felek ilyen véleményén alapul.

A Pécsi Ítéltábla eseti döntésében mondta ki,⁸ hogy az anyagi jogi felülbírálatot – anyagi pervezetési hibát sérelmező fellebbezés esetén – megalapozhatja eljárási szabálysértésre történő hivatkozás is. A konkrét esetben a fellebbező fél nem hivatkozott jogszabálysértésként a bizonyítékok mérlegelésére irányadó jogszabályhely megsértésére, ezért a másodfokú bíróság felülbírálati jogköre nem terjedt ki arra, hogy azt vizsgálja, követett-e el az elsőfokú bíróság a bizonyítékok mérlegelése során olyan hibát, amely az anyagi jogi felülbírálat körében alapot adna az ítélet megváltoztatására. Indokolásában⁹ az Ítéltábla tisztázta, hogy a tényállással kapcsolatos felülbírálati jogkör anyagi jogi jellegű, mivel a releváns tényállást mindenkor az anyagi jog jelöli ki. Az anyagi pervezetés felülbírálata egyszerre eljárási és anyagi jogi kérdésként is felmerülhet. Eljárási abban az értelemben, hogy az anyagi pervezetés eljárási cselekmény, így annak felülvizsgálata az eljárás szabályszerűségének értékeléseként is

⁸ BDT2019. 4084.

⁹ BDT2019. 4084. [38] bekezdés

felfogható. A Pp. azonban egyértelművé teszi, hogy az anyagi pervezetés felülbírálat nem eljárásjogi kérdés, hanem azt az anyagi jogi felülbírálat részeként kell kezelni. Ez nem jelenti azt, hogy a fellebbező fél konkrét eljárásjogi szabályok sérelmére ne hivatkozhatna a pervezetéssel összefüggésben (Pp. 381. §-hoz fűzött indokolás). Az alperes által kért anyagi jogi felülbírálatot megalapozta az általa e körben megjelölt eljárási szabálysértésre – azaz a bizonyítási érdek szabályának téves alkalmazására, és ezzel összefüggésben az anyagi pervezetés hiányára – a jogszabályhely megjelölésével [Pp. 265. § és a Pp. 237. § (2) bekezdés] történt hivatkozás, ezért a másodfokú bíróság az alperes fellebbezése alapján az elsőfokú bíróság ítéletét érdemben felülbírálatónak találta.

A Kúria ezzel összhangban mondta ki, hogy amennyiben a másodfokú bíróság a felülbírálat során nem jut el az anyagi jogi felülbírálatig, fel sem merül az elsőfokú bíróság ítéletének és eljárásának anyagi pervezetéssel összefüggő vizsgálata.¹⁰ Döntésében részletesen foglalkozott az anyagi pervezetés másodfokú eljárásban betöltött szerepével. Visszaidézte, hogy az anyagi pervezetés fogalmát a jogalkotó a Pp. 237. §-ának rendelkezéseiben rögzítette, melyeket nem érintettek a 2020. évi CXIX. törvény (Pp. Novella) módosításai. A jogintézmény lényege, hogy a bíróság a Pp. 6. §-a szerint reá háruló közrehatási tevékenységével, a perkonzentráció elvének (Pp. 3. §) érvényesülése érdekében aktívan közreműködik a felek jogérvényesítésében, ennek során a Pp.-ben szabályozott eszközök és eljárási keretek között elősegítve azt, hogy a döntéshez szükséges peranyag – amelynek szolgáltatása a feleket terheli (Pp. 4. §) – rendelkezésre álljon. Ennek körében a bíróság

– a felek perfelvételi nyilatkozataiban (ideértve a keresetlevélben foglaltakat is) észlelt hiányosságok pótlását, ellentmondások, hibák kijavítását segíti elő [Pp. 237. § (1) bekezdés];

– tisztázó tájékoztatást nyújt a feleknek a bizonyítandó tények köréről, a bizonyításra köteles fél személyéről, a szükséges bizonyítékok rendelkezésre bocsátásáról, illetve a bizonyítás indítványozása elmaradásának, a bizonyítás sikertelenségének következményeiről [Pp. 237. § (2) bekezdés];

– hozzájárul a jogvita kereteinek tisztázásához azzal, hogy a felek tudomására hozza az általuk hivatkozott jogszabályi rendelkezés általa eltérő értelmezését, a hivatalból figyelembe veendő tény észlelését, illetve azt, ha a kérelemhez jogszabály szerint nincs kötve, és lehetőséget biztosít a feleknek nyilatkozataik megtételére [Pp. 237. § (3) bekezdés a), b) és c) pontjai].

E feladatainak eszköztárát a Pp. 237. § (4) bekezdése az ügy körülményeitől függően a kérdésfeltevésben, a nyilatkozattételre felhívásban és a tájékoztatásadásban jelöli meg. Lényeges, hogy az anyagi pervezetés a felek kérelmének és jogállításának korlátai között valósul meg, azaz a bíróság e tevékenységének kereteit a felek e körben tett előadásai, nyilatkozatai jelölik ki [Pp. 237. § (5) bekezdés].

Az anyagi pervezetést tehát a bíróság egyrészt az eljárás kereteinek meghatározásával (elsődlegesen, de nem kizárólagosan a perfelvételi szakban), másrészt tartalmi oldalról, a felek nyilatkozatai, kérelmei, indítványai fogyatékoságainak (hibáinak, hiányosságainak) kiküszöbölését célzó, tehát a nyilatkozatok tartalmát irányító (orientáló) tevékenységével végzi.

¹⁰ BH2022. 47.

Lényeges azonban, hogy a bíróság soha nem veszi (nem veheti) át a felek rendelkezési jogából fakadó jogosultságait, kizárólag a felek által érvényesíteni kívánt anyagi jog keretein (a kérelmek és jogállítások korlátain) belül gyakorolhatja az anyagi pervezetést. Ez azt is jelenti, hogy a bíróság nem nyújt anyagi jogi kitanítást és jogi segítséget (tanácsadást) a felek anyagi jogai és érdekei érvényesítéséhez. Kiemelendő továbbá, hogy az anyagi pervezetés intézménye – éppen a fenti keretek és a rendelkezési elv érinthetlensége okán – a felek és jogi képviselőjük felelősségét nem telepíti át a bíróságra, kifejezetten az általuk kijelölt eljárési kereteken belüli és az érvényesített joghoz igazodó közrehatási tevékenységet jelent.

Az alábbiakban kísérletet teszünk arra, hogy a bírói gyakorlat alapján elhatároljuk az anyagi pervezetés eljárási és anyagi jogi értelmezését a másodfokú bíróságok szemszögéből.

1. Az anyagi pervezetés, mint eljárási szabály

A Kúria a BH2023. 248. sz. döntésével teremtette meg a joggyakorlatban alkalmazandó mércét az anyagi pervezetés felülbírálatára körében az eljárásjogi szempontú értelmezéshez. Kimondta, hogy a jogerős ítélet hatályon kívül helyezésére okot adó lényeges eljárási szabálysértésnek minősül, ha a másodfokú bíróság a fél hiányos, nem kellően részletezett nyilatkozatai ellenére szükségtelennek tartja az anyagi pervezetést. Hozzátette, hogy a másodfokú bíróság tévesen állapította meg, hogy a másodfokú eljárás során szükségtelen az anyagi pervezetés és ennek keretében az elsőfokú bíróság anyagi pervezetésének korrigálása. Ez a téves álláspont a Pp. 370. § (4) bekezdése és az e jogszabályhely rendelkezése folytán alkalmazandó Pp. 369. § (4) bekezdése, továbbá a Pp. 237. §-a sérelmét eredményezte, ezek az eljárásjogi szabálysértések a jogvita érdemi elbírálására is kihatottak.

Hasonló módon az anyagi pervezetés elmaradását minősítette lényeges eljárási szabálysértésnek a Debreceni Ítéltábla,¹¹ ha az elsőfokú bíróság elmulasztja az anyagi pervezetés körében felhívni a fél figyelmét arra, hogy a tényállításának alátámasztása szakértői bizonyítás útján lehetséges, majd a másodfokú bíróság pótolja az elsőfokú bíróság eljárásának ezt a hiányát, és ennek eredményeként a fél indítványozza a szakértői bizonyítás lefolytatását, mégpedig úgy, hogy a másodfokú bíróság által végzett anyagi pervezetés és az azt követően tett indítvány következményeként a másodfokú eljárásban nem az elsőfokú bíróság által már megkezdett bizonyítás kiegészítése, hanem az elsőfokú eljárásban mellőzött teljes szakértői bizonyítás lefolytatása válik szükségessé. Ilyenkor a másodfokú bíróság annak ellenére hatályon kívül helyezheti az elsőfokú ítéletet, hogy a fellebbezés csak az ítélet megváltoztatását kérte.

Megjegyzendő, hogy az utóbbi eset sem tekinthető „tisztán” eljárásjogi szempontú anyagi pervezetés felülbírálatának, ugyanis annak megítélése, hogy mely tényeket kell bizonyítani, illetve ezek közül melyek minősülnek szakkérdésnek, attól függenek, hogy mi az ügy érdeme és az érvényesíteni kívánt (anyagi) jog. A konkrét esetben az ítéltábla azt állapította meg, hogy az alperes fellebbezése annyiban alapos, hogy az elsőfokú bíróság a rendelkezésére állt

¹¹ BDT2020. 4123.

bizonyítékok helytelen értékelése alapján ítélte úgy, hogy szakértő bevonása nélkül, önmagában az adós közzétett mérlegadatai alapján megalapozottan megállapítható, mikor következik be az adós fizetésképtelenséggel fenyegető helyzete. Ezáltal pedig az elsőfokú bíróság olyan releváns bizonyítás lefolytatását mulasztotta el, amelynek hiányában az ügy érdemében – a jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján – nem lehet dönteni.

A Fővárosi Ítéltábla egy friss eseti döntésében¹² – részben a korábbi gyakorlattól eltérve – jutott arra a következtetésre, hogy a bizonyítékok mérlegelésének felülbírálata körében a hibás (hiányos) anyagi pervezetés minősülhet az ügy érdemére kiható súlyos eljárási szabálysértésnek, ami az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezéséhez vezethet, abban az esetben, ha a tényállás feltáratlansága miatt nem lehet pótolni a szükséges anyagi pervezetést. Ebben az esetben a másodfokú bíróság részletes iránymutatást ad az elsőfokú bíróság részére az elsőfokú ítéletet hatályon kívül helyező végzésben arra nézve, hogy mire folytasson anyagi pervezetést és milyen tartalommal.

2. Az anyagi pervezetés, mint az anyagi jog érvényesítését biztosító szabály

Az anyagi pervezetést a Pp. 237.§ (5) bekezdése alapján a bíróság a felek kérelmének és jogállításának korlátain belül gyakorolja, amit a felek perbeli cselekményeik megtételekor szabadon felhasználhatnak.

Az anyagi pervezetést a kérelemhez kötöttséggel összefüggésben a Debreceni Ítéltábla PJD2021.13. sz. döntésében értelmezte. Kimondta, hogy az érvényesített jog a kiindulópontja és a határa az anyagi pervezetésnek és az érdemi döntésnek. Kifejtette,¹³ a Pp. hatálybalépése előtt kialakult bírói gyakorlat lehetőséget látott arra, hogy – miután a bíróság nem volt kötve a felperes által megjelölt jogcímhez – ha a felperes keresete jogalapjaként a Csődtv. 40. § (1) bekezdésének valamely rendelkezését tévesen jelölte meg, úgy a bíróság hivatalból áttérjen a kereset más, helyes jogcímen történő megalapozottságának a vizsgálatára. A hatályos Pp. szabályai szerint azonban erre nincs lehetőség. A Pp. 170. § (2) bekezdés b) pontjának tételes rendelkezése alapján a keresetlevél érdemi részében fel kell tüntetni az érvényesíteni kívánt jogot a jogalap megjelölésével. A keresetlevélben tehát a felperesnek kifejezetten meg kell jelölnie, hogy az alperessel szemben milyen jogalapon, milyen jogát érvényesíti. Ehhez párosul, hogy a bíróság érdemi döntésének korlátját szabályozó Pp. 342. § (3) bekezdése kimondja a fél által megjelölt joghoz való kötöttséget is, azaz az úgynevezett jogcímhez kötöttséget. A szabályozás egyértelműsége érdekében a korábbi „*kérelem és nyilatkozat tartalom szerinti megítélése*” elvét megfogalmazó rendelkezést a Pp. a bíróság általános intézkedési kötelezettségét szabályozó 110. § (3) bekezdésébe helyezte át, ami világossá teszi, hogy az alapvetően eljárásjogi és nem anyagi jogi nyilatkozatokra alkalmazható. Ez a rendelkezés tehát immár nem jogosítja a bíróságot arra, hogy a tartalom szerinti elbírálás elve alapján bírálja el a keresetet. Az érvényesített jog megnevezése azonos kiindulási alapot ad a bíróság és az alperes számára, de egyben kiindulópontja (a jogi érveléssel együtt) és a határa az anyagi

¹² 8.Pf.20.182/2023

¹³ PJD2021.13. [14] bekezdés

pervezetésnek, az érdemi döntésnek, és viszonyítási pontja az anyagi jogerőhatásnak, valamint a perfüggségnek.

Az anyagi pervezetés tartalmát tehát mindig az adott perben érvényesített jog határozza meg, amihez a bíróság kötve van. A bíróságnak a felet az általa megjelölt jog hatékony érvényesítésében kell elősegíteni, nem pedig egy elvont értelemben vett „jog” vagy „igény” érvényesítésében, sem az igazság felderítésében. Ez pedig a bíróságról a felekre helyezi annak terhét, hogy igényüket a megfelelő jogalapon érvényesítsék.

Szintén a kérelemhez kötöttség körében – a fél rendelkezési jogát tekintve – jelentős a Kúria BH2022. 48. sz. döntése. Eszerint a szerződés érvénytelenségének a megállapítása iránti perben a semmisség hivatalbóli észlelésére alapított anyagi pervezetés esetén az anyagi jogi felülbírálat során a hivatalból észlelt semmisségi ok alapján a keresetnek helyt adó döntés meghozatalát jelentő, a keresetet elutasító elsőfokú ítéletet megváltoztató vagy a keresetnek helyt adó ítéletet helybenhagyó döntés meghozatalának feltétele, hogy a felperes a keresetét módosítsa. A bíróság – a fél rendelkezési joga folytán – a felperes által a keresetben megjelölt jogalaptól nem térhet el. A Kúria indokolásában¹⁴ kifejtette, helyesen jutott arra a következtetésre a másodfokú bíróság, hogy a másodfokú eljárásban az anyagi pervezetést követően már nem volt mód fellebbezés és csatlakozó fellebbezés előterjesztésére, így a jogerős ítélet nem sérti a Pp. 372. §-át. Az I. rendű alperes által megjelölt további jogszabálysértések kapcsán a Kúria megjegyzi, hogy a keresetváltoztatás előterjesztése esetén lehet vizsgálni azt a kérdést, hogy adott-e a Pp. 381. §-a, 384. § (2) bekezdésének b) pontja szerinti hatályon kívül helyezés lehetősége az elsőfokú bíróság anyagi pervezetésének elmaradása mint eljárási szabálysértés figyelembevételét követően a másodfokú bíróság által végzett anyagi pervezetésre figyelemmel. Ekkor lenne vizsgálható az adott ügyben a felek által előterjesztett indítványok alapján, hogy az anyagi jogszabályokra is tekintettel szükséges-e és lefolytatható-e a másodfokú eljárás keretei között bizonyítás, illetve a felek eljárási jogai a másodfokú eljárásban nem orvosolható módon sérültek-e. A keresetváltoztatás elmaradása észlelésének hiánya mint az ügy érdemére kiható eljárási szabálysértés miatt azonban ebben – az ügyben adott anyagi pervezetéstől, annak tartalmától és a felek arra tett nyilatkozataitól függő – kérdésben a Kúriának már nem kellett állást foglalnia. Az I. rendű alperes által megjelölt egyéb eljárásjogi jogszabálysértések, így az utólagos bizonyítás mellőzése, a rendelkezésre álló bizonyítékok mérlegelésének a megfelelése, valamint a Ptk. megjelölt szakaszai megsértésének vizsgálata pedig nem volt szükséges.

A Kúria döntésében megerősítette, hogy az anyagi pervezetés még az anyagi jog szerint hivatalból figyelembe veendő tények tekintetében sem vezethet az érvényesíteni kívánt jogtól eltérő jogalapon történő döntéshozatalhoz. A bíróság – az anyagi pervezetés körében – tájékoztatja a felet a semmisségről, annak következményeit – a semmisségre alapított igény előterjesztését keresetváltoztatás útján – a felperesnek kell levonnia, ellenkező esetben az igénye elutasításra kerül.

¹⁴ BH2022.48. [44] bekezdés

Összegzés

A jelen tanulmány három fő kérdés megválaszolását célozza: hogyan viszonyul a bírói feladatmeghatározás az igazságszolgáltatáshoz való jog érvényesüléséhez; milyen lehetőségeket biztosít a Pp. a régi Pp.-hez képest az eljárási jogok kikényszerítésére; és mi a másodfokú bíróságok gyakorlata az anyagi pervezetéssel kapcsolatos fellebbezések körében az eljárási jogok érvényesülésének kikényszerítése körében?

Az új Pp. a koncentrált pervezetés elvét helyezi előtérbe, ami a felek felelős pervitelén és a bíróság aktív szerepvállalásán alapul. A Pp. alkalmazása során a bíróságok feladata a perkonzentráció és a hatékonyság biztosítása, nem pedig az Alaptörvény XXVIII. cikkében foglalt alapjogok közvetlen érvényesítése. Ezzel szemben a korábbi Pp. kifejezetten rögzítette a felek jogainak tisztességes eljáráson belüli érvényesítését. A szabályozás hiányosságai miatt kérdéses, hogy a jelenlegi Pp. keretei között mennyire biztosíthatók az igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó alapjogok.

A Pp. nem biztosít külön jogalapot a tisztességes eljáráshoz való jog megsértése esetén sérelemdíj igénylésére, szemben a régi Pp.-vel, ami ezt lehetővé tette. A Kúria megerősítette, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog megsértése esetén sérelemdíj igénylésére csak akkor van lehetőség, ha a jogorvoslati eljárásban nem orvosolható a sérelem. Az új Pp. szélesebb körben szabályozza a bíróság anyagi pervezetési tevékenységét, és megsértése esetén jogorvoslati lehetőséget biztosít. A régi Pp. alatt folyamatban lévő ügyekben az alapjogi sérelmekért a régi szabályok szerint lehet igényt érvényesíteni, de az új Pp. anyagi pervezetési szabályainak megsértésére nem lehet hivatkozni.

A másodfokú bíróság csak a fellebbező fél kérelmére vizsgálhatja az elsőfokú bíróság anyagi pervezetését, ha az eltérő anyagi jogi álláspontja miatt ez szükséges. Az anyagi pervezetés felülbírálatának szabályai szerint az elsőfokú ítélet nem helyezhető hatályon kívül pusztán az anyagi pervezetés hibája miatt, csak akkor, ha ez lényeges eljárási szabálysértést jelent, és az ügy érdemi eldöntésére is kihat. Az anyagi pervezetés hibája eljárási és anyagi jogi kérdés is lehet, attól függően, hogy az anyagi jog érvényesítését biztosító szabályként vagy eljárási szabályként értelmezzük. A másodfokú bíróság felülbírálati jogkörét az anyagi jogi felülbírálat során az elsőfokú bíróság ítéletének és eljárásának vizsgálatára is kiterjeszheti. Az anyagi pervezetés a bíróság és a felek közötti együttműködést jelenti a jogérvényesítés érdekében, de a bíróság nem nyújt jogi tanácsadást, és nem veheti át a felek rendelkezési jogát.

Felhasznált irodalom

Nagykommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez. Wopera Zsuzsa (szerk.) 2023. július 1. időállapotú 2024. évi Jogtár-formátumú kiadás ISBN 978-963-594-309-8

Nagykommentár Magyarország Alaptörvényéhez. 2023. január 1. időállapotú 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás, ISBN 978-963-594-201-5

Polgári eljárásjog I-II. –új Pp. – Kommentár a gyakorlat számára. frissítve: 2023. július 1.
Szerkesztő: Petrik Ferenc, Budapest, 2023. ORAC Kiadó, ISBN 963 8213 08 6

Cseke Ivett: Anyagi pervezetés a deliktuális kártérítési perekben. Polgári Jog 2024/5-6.
szám. DOI: <https://doi.org/10.55413/193.A2400302.POJ>

DEFINING THE ROLE OF JUDGES IN THE CONTEXT OF SUBSTANTIVE PROCEDURAL RIGHTS – A PRACTICAL REVIEW OF SUBSTANTIVE CASE MANAGEMENT IN THE APPELLATE COURT

This paper discusses the principles and role of judges under the Hungarian Code of Civil Procedure. It emphasizes the goals of litigation efficiency, fair trial, and compliance with constitutional duties as outlined in the preamble of the Code and Article 25(2) of the Fundamental Law. The right to justice is guaranteed by the Fundamental Law, which includes impartiality, publicity, fair trial, and reasonable time. However, the Code does not explicitly reference Article XXVIII, which enshrines these rights, leading to a focus on litigation efficiency over fair trial rights. The former Code (valid until 2018) explicitly ensured fair trial and reasonable time, which is less emphasized in the new Code. The new Code also does not provide a direct basis for compensation if judges fail to uphold fundamental rights, unlike the old Code. The paper questions whether the principles of fair trial can be enforced under the new procedural rules and explores the material and procedural aspects of judicial conduct. It highlights specific cases where the courts addressed these principles, indicating challenges in ensuring fundamental rights under the new procedural framework.